

DOMINUS JESUS

Kun je wel weten of je de waarheid hebt? Anderen zullen dat ook zeggen?

Is er wel één waarheid of zijn er vele wegen naar het heil

Als je je eigen godsdienst maar goed beleeft...

Gevaar van Fundamentalisme...

Hoe komt het toch dat er zoveel manifestaties zijn van de **westerse beschaving** die een **wereldwijde betekenis** hebben gekregen (Max Weber): kapitalisme, moderne wetenschap, scheiding tussen Kerk en staat of religie en staat, rechtsstaat, sociale staat, democratie, verklaringen van universele rechten van de mens.¹

Maar **tegelijkertijd** wordt gezegd dat geen van deze zaken universele waarde heeft, dat ze even goed zijn als andere, **geen intrinsieke waarde** hebben die hoger is dan iets anders. Je getuigt van intellectuele arrogantie als je de Europese instituties elder zou willen invoeren: imperialisme. Vgl. Bijv. de kritiek op Bush die de westerse democratie wil exporteren naar Irak. Volgens sommigen is dat niet prematuur omdat het land te weinig is ontwikkeld om dit aan te kunnen of omdat zo'n democratisch concept allerlei diepgaande veranderingen ondergaat als het wordt toegepast in zo'n cultuur, maar omdat het wordt opgelegd: een vorm van bestuur en gemeenschap wordt opgelegd die even zeer respectabel en legitiem is als andere. We hebben intussen een heel **politiek correct spreken en denken ons aangeleerd**, die ook een soort zelf-censuur is en waaruit **iedere verwijzing naar minder of beter moest verdwijnen**.

Zeggen dat iets beter is dan iets anders, bijvoorbeeld, dat het Westen beter is dan de Islam, **betekent niet dat je iets gaat doen**: er is een verschil tussen oordeel over iets en de beslissing om iets te doen. Je kunt bijvoorbeeld de Islam tolereren, respecteren, in dialoog treden met de Islam of je er juist niet voor interesseren, of je tegen de islam verzetten, als je meent dat de Westerse wereld beter is dan de wereld van de Islam. **De fout is dat men vaak het tegendeel denkt** en vindt in onze westerse maatschappij: dus als je zegt dat een democratie beter is dan een theocratie, een parlementaire beslissing beter dan sura, een grondwet beter dan de sharia, een uitspraak van een onafhankelijke rechtbank beter dan een fatwa, dan ben je **fundamentalistisch** bezig, ben je uit op een confrontatie met de Islam, zegt men. En dat komt dan bij de foute gedachte dat we onze instellingen, onze gedachten niet absoluut mogen stellen, dat wil zeggen universeel toepasbaar. Waarom zou je dat niet mogen vinden? Amerikanen hebben die "missiegedachte" wél, politiek (wij gaan de wereld op orde brengen") en religieus (allerlei Amerikaanse protestantse sekten werven met

¹ Voor het navolgende is dankbaar gebruik gemaakt van: M. PERA, J. RATZINGER, *Senza radici*. Europa, relativismo, cristianesimo, islam (Mondadori, Milano, 2005 [7]).

veel geld en studiebeurzen om leden in Latijns-Amerika, Afrika en Rusland).

Het idee dat er geen goede redenen zijn om een cultuur of beschaving te beoordelen is - zoals bekend - het **idee van het relativisme**, ook wel postmodern denken genoemd. Het **idee** is steeds hetzelfde: **er is geen fundament onder onze waarden** en je kunt geen argumenten aanvoeren waarom het een beter zou zijn dan het andere, of waardevoller zou zijn dan het andere. Vgl. Wittgenstein die spreekt over ieder “taal-universum”, ieder “taalspel” dat zijn eigen regels, betekenissen en waarden heeft, de criteria zijn cultuur-bepaald, alle criteria zijn contextueel, er zijn geen meta-criteria, volgens hem. Maar zelfs dan hoef je niet altijd te denken dat je niet kunt beoordelen of iets beter is dan iets anders of niet, bijvoorbeeld als de leden van cultuur A altijd verhuizen naar cultuur B en niet omgekeerd, is er reden om te geloven dat B beter is. Als je dan zegt: ja maar dat kan de vrucht van indoctrinatie zijn, dan is er blijkbaar toch een criterium dat je op beide kunt toepassen.

Kard. Ratzinger heeft eens geschreven: **“Het relativisme is in zekere zin de ware en eigen religie van de moderne mens geworden”**. De verklaring *Dominus Jesus* wil enkele fundamentele problemen behandelen en enkele verkeerde of dubieuze opvattingen weerleggen die hiermee samenhangen, zoals relativisme, waardoor men godsdienstig pluralisme niet alleen als feit aanvaardt maar ook *de iure* goedkeurt, omdat je niet zou kunnen beoordelen of iets beter is dan iets anders.

Dominus Jesus geeft in zes hoofdstukken een antwoord op deze tendensen:

- 1. Het eerste hoofdstuk gaat over het definitieve en volledige karakter van de openbaring van Jezus Christus;**
- 2. Jezus van Nazareth, de Zoon van Maria, is de Zoon en het Woord van de Vader en Hij alleen**
- 3. Jezus Christus, de Zoon van God, is de Heer en enige Verlosser**
- 4. Er is slechts één Kerk door Jezus Christus gesticht en er is een historische continuïteit tussen de Kerk die door Christus is gesticht en de katholieke Kerk (“subsistit in...)**
- 5. Je kunt de Kerk en het rijk Gods niet scheiden. De Kerk is het zaad en het begin van het rijk Gods en het teken en instrument ervan.**
- 6. Deze pelgrimerende Kerk is noodzakelijk ter zaligheid**

Het is zo’n beetje een algemene “tactiek” geworden om **waarheden te relativiseren**, hetgeen ook wel **“deconstructie”** wordt genoemd. De stappen zijn: begin met de fenomenologische observatie van de pluraliteit (er zijn meer opvattingen); een volgende stap is de vergelijking: je gaat de opvattingen vergelijken, maar stelt dat er geen meta-criterium is: wie zal zeggen wat het ware is en zo kom je tot het in vraag stellen ook van fundamentele geloofswaarheden.

Als je vertrekt vanuit de vooronderstelling: alle religies zijn gelijk of kunnen gelijk zijn, dan is Jezus er één uit velen, een van de vele redders en bevrijders.

Ja, maar er staat in het evangelie: “Ik ben de weg de waarheid en het leven”, en er is sprake van Jezus als de eniggeboren Zoon van de Vader en heel veel andere uitspraken die Christus en Zijn evangelie absoluut stellen; hoe kun je dit dan relativiseren? Hoe kun je dan, zoals veel theologen, zeggen dat je dit toch niet zo moet zien? Het antwoord is: kontekstualiseren en deconstrueren. **Contekstualiseren:** je moet zo’n uitspraak in de kontekst van die tijd en van de kring van de leerlingen zien, bijv. Dit is geschreven door de leerlingen en die praten als verliefden, je moet het vergelijken met iemand die tegen een vrouw zegt: jij bent de mooiste vrouw van de hele wereld, jij bent de enige voor mij”. Maar je moet dat niet letterlijk zien. **Deconstrueren:** je hebt veel redders, in veel godsdiensten ligt een claim dat je gered kunt worden als je de voorschriften van die godsdienst opvolgt, maar wie zal zeggen of de een beter is dan de ander .

Maar waarom zou je dan zo’n herinterpretatie moeten willen, die in feite de inhoud van het geloof volkomen ontkracht? Kard Ratzinger zei daarover²: “**Menen dat er echt een waarheid is, een bindende waarheid, geldig in de geschiedenis, in Jezus Christus, in het geloof van de Kerk, wordt gezien als fundamentalisme**”. En omdat dát zo’n doodzonde is, kiest men liever voor relativisme, ook al omdat het relativisme de het fundament lijkt te zijn van de democratie (het lijkt dat je ieder in zijn waarde laat): als je niet alles als relatief ziet, lijkt je **niet democratisch**, want je zegt: ik heb gelijk. Maar dat is een **valse opvatting**: democratie veronderstelt juist een zicht op de waardigheid van de mens, gelijkheid, respect. **Trouwens, als de ene waarheid net zo goed is als een andere, waarom dan nog dialoog?**

Zo zijn er allerlei meningen die uit dat relativisme voortkomen. Dominus Iesus noemt er een heel aantal in de inleiding van dat document:

1] Als ken-theoretisch argument dat vaak wordt aangevoerd, noemt de Verklaring: “**Je kunt de waarheid niet kennen en uitdrukken, die overstijgt ons**”. Daarbij wordt dan vaak gezegd: je kunt de goddelijke waarheden niet uitdrukken in mensentaal, want hoe kunnen die in onze aardse werkelijkheid passen, je kunt alleen maar kennen met een beperkt mensenverstand.

2] Ook wordt wel gewezen op de “**radicale tegenstelling**” tussen de **logische benadering van het westen en de symbolisch benadering van het oosten**. Een heel ander verstaan van de werkelijkheid, een heel ander taalspel, een ander taaluniversum. Dat wordt gebruikt als argument waarom de concepten van een “westerse” godsdienst in het oosten niet zouden passen. In feite wordt dat al weerlegd door de feitelijke omstandigheden (er zijn volop katholieke christen in oosterse landen) en door de geschiedenis (er zijn landen waar men eeuwenlang christen is geweest voordat

² in: *Fede, verità e tolleranza*, 2003.

.de mensen er - vaak met geweld - tot een andere godsdienst werden gebracht).

3] En sommigen zeggen: **het verstand is de enige kennisbron**, wáár is alleen wat ik kan kennen. Dat is uiteindelijk een vorm van subjectivisme, wat lijkt op dat van de man die ooit een lezing kwam houden en niet bleek te geloven dat er nog schilderijen hangen in het Rijksmuseum als de bewaking de zaak op slot heeft gedaan en vertrokken is!).

4] Een vraag die ook wel wordt gesteld is: **hoe kan er iets definitiefs, beslissends, eschatologisch liggen in gebeurtenissen die in de geschiedenis plaats vinden?** Tijd en geschiedenis willen toch juist zeggen: vluchtig en voorbijgaand? Maar dat is nu net het kernmysterie van het christendom: dat de eeuwige God mens wordt in de tijd. Dat één bepaald moment in de geschiedenis beslissend is voor heel die geschiedenis en voor het lot van iedere mens vanaf het begin tot aan het einde van de wereld, dat is eigenlijk ongelooflijk. Dat kun je alleen geloven als je gelooft in de menswording van God..

5] En sommigen beschrijven de **menswording als een “verschijnen van God in de geschiedenis”** en dat is natuurlijk iets dan dat God mens wordt, wat iets eenmaligs en unieks is, onherhaalbaar en niet terug te draaien, terwijl een verschijnen van God in de geschiedenis beste regelmatig kan gebeuren. “Hij is in ons midden verschenen” wil dus nog niet zoveel zeggen! Dat kan ook betekenen Jezus van Nazaret is een historische figuur die het goddelijke openbaart (zoals andere figuren dat doen), dan zijn er verschillende wegen naar de zaligheid. *Dominus Jesus* gaat daarop in en zegt dat Jezus de universele middelaar is, één offer heeft ons en alle mensen verlost: Hij is de enige weg naar de Vader. Je kunt dus niet zalig worden los van Christus (2e hoofdstuk).

6] Verder wijst *Dominus Jesus* op het supermarkt-gedrag (**eclecticisme**): ik kies uit en pak wat van mij gading is: een beetje Boeddhisme, een beetje christendom, een beetje van dit en een beetje van dat! In het derde hoofdstuk gaat *Dominus Jesus* daar op in. Zeker, de theologie kan nadenken over de vraag hoe de positieve elementen van andere godsdiensten tot het Goddelijk heilsplan behoren. *Lumen Gentium* 16 had daar al het een en ander over gezegd: “Alles immers wat aan goedheid en waarheid bij hen te vinden is, wordt door de Kerk als een voorbereiding op het evangelie beschouwd en als een gave door Hem verleend”. Maar het is niet zo dat er een Goddelijk verlossingshandelen is buiten de bemiddeling van Christus om. Dus als een Boeddhist of Islamiet gered wordt, wordt hij gered door het verlossende lijden, sterven en verrijzen van Christus. Dat is onze christelijke, katholieke overtuiging.

En dat geldt ook voor de Kerk: Hoofdstuk VI van *Dominus Jesus* geeft aan dat de Kerk noodzakelijk is voor het heil (“Buiten de Kerk geen heil”). Beiden moeten we vast houden: de mogelijkheid van

het heil voor alle mensen en de noodzakelijkheid van de kerk voor dit heil. Alle genade die gegeven wordt heeft een band met de Kerk want de Kerk is het universeel sacrament van het heil en altijd op geheimvolle wijze verbonden met Christus de Verlosser als haar Hoofd. Je kunt dus niet zeggen dat de kerk slechts één van de wegen naar het heil is.

Dominus Jesus wijst erop dat dit vaak wordt gezegd: in alle godsdiensten zit wijsheid, zit iets van God, je moet het beste uit alle tradities nemen. Daarop zegt *Dominus Jesus* dat het inderdaad waar is dat teksten van andere godsdiensten mensen kunnen helpen; dat komt omdat ze ook gebaseerd zijn op menselijke ervaring en kennis, en het geloof in die religies is gebaseerd op zogeheten “natuurlijke godskennis”. Het verschil met het christendom is dat dit laatste gebaseerd is op de openbaring (theologisch geloof) en dat die teksten van andere godsdiensten niet direct geïnspireerd zijn door de heilige Geest (er kunnen dan ook heel rare dingen mee vermengd zijn, zoals bijgeloof en dwalingen). Ik denk ook dat mensen dit nooit zouden hebben bedacht: een God die zich zwak maakt en werkelijk mens wordt (niet slechts een verschijning in een menselijke gestalte) en de mensen verlost niet door iets te doen, maar door te lijden.

Hierover spreekt *Dominus Jezus* in hoofdstuk 1 en daarna wordt in hoofdstuk 6 gesproken over de heilswaarde van die andere godsdiensten: die aanhangers van andere godsdiensten kunnen Gods genade ontvangen, maar zij leven in een staat van objectieve armoede (n. 22).

7] Een andere uiting van relativisme is de **Schrift lezen buiten de Traditie en het Leergezag** van de Kerk: ik geef er mijn interpretatie aan, ik lees het zoals ik er mij goed bij voel, zoals ik het versta, zonder te gaan staan binnen de manier waarop die passage in de Kerk altijd gelezen en verstaan is. (En dat is wel belangrijk: de H. Schrift is een kerkboek; de H. Schrift is niet kant en klaar uit de hemel komen vallen, maar de Kerk heeft op synodes en concilies de canon, de lijst van boeken van de bijbel, vast gesteld).

Eigenlijk zijn al die genoemde punten uitingen van **relativisme dat inhoudt dat je de waarheid niet kunt kennen of zelfs dat die er niet is**, dat je niet in het bezit kunt zijn van de waarheid.

Dat je de waarheid niet kunt kennen, daar zit natuurlijk wel wat in, ook de apostel Paulus zegt al dat ons al kennen stukwerk is, maar er wordt toch **één ding vergeten: als het inderdaad God zelf is die ons deze mensentaal aanreikt als adequate verwoording van de heilsgelopen, als het werkelijk om Openbaring gaat, moet je niet zeggen: de waarheid kunnen we niet kennen**. Het is waar: die waarheid overstijgt ons, maar die is ons op definitieve wijze geopenbaard. En Gods waarheid wordt niet verminkt en verdraaid doordat ze in mensentaal wordt uitgedrukt, want het is Gods Zoon die mens geworden is, die spreekt (hoofdstuk 1)!

Dit relativisme botst dus met het historische feit dat de transcendentale waarheid, de drieëne

God zich heeft willen meedelen aan de mens. Óf je ontkent dat en dan kom je tot relativisme óf je aanvaardt het: er is geen heil buiten Christus, in geen andere Naam kun je gered worden.

De universele zending van de Kerk vloeit dus voort uit de opdracht van Jezus Christus.

Daarom heeft het leergezag een bijzondere zorg voor de opdracht het evangelie te verkondigen.³

Dat is **niet tegen de dialoog**. Dialoog is juist het gezamenlijk ontdekken van de waarheid. De Kerk roept ook op tot die dialoog, niet om het eigen geloof in vraag te stellen, maar voor wederzijdse communicatie en begrip en ter verbreiding van de Blijde Boodschap. De dialoog is een instrument van evangelisatie in de zin dat je een ander probeert te overtuigen, de boodschap verkondigt, maar daarmee is de missie-opdracht van de Kerk niet uitgeput (n. 22).

Het vierde hoofdstuk van *Dominus Jesus* gaat dus over de Kerk: **er is maar één Kerk door Christus gesticht en die Kerk bestaat voort in de katholieke Kerk**. Hiervoor verwijst de Verklaring naar de befaamde uitdrukking van **LG 8**: “*subsistit in*” : “[De enige Kerk van Christus] in deze wereld als een maatschappij ingesteld en geordend, bevindt zich in (*subsistit in...*) de katholieke Kerk, bestuurd door de opvolger van Petrus en de Bisschoppen in *communio* met hem”. Deze uitdrukking geeft aan dat de Kerk van Christus alleen in de katholieke kerk ten volle bestaat, maar dat er buiten haar schoot meerdere elementen van heiliging en waarheid te vinden zijn”.

De Oosterse Kerken worden **Kerken** (“*verae sunt Ecclesiae particulares... desit plena communio*”) genoemd omdat zij de apostolische successie hebben en sacramenten geldig vieren; protestantse gemeenschappen daarentegen heten **kerkelijke gemeenschappen**, omdat zij het geldig episcopaat en de ware en volledige gestalte van het Eucharistisch mysterie niet hebben bewaard, zijn niet in eigenlijke zin Kerken maar omdat zij door het Doopsel in Christus zijn ingelijfd, is er toch een - zij het onvolkomen - *communio* met de kerk. Hun heilsmiddelen zijn afgeleid van de volheid van genade en waarheid die in de katholieke kerk te vinden is. De verdeeldheid is een wond die de Kerk is toegebracht, maar niet omdat zij haar eenheid verloren is, maar omdat zij zo haar universele karakter in de geschiedenis niet volledig kan ontvouwen.

Tot slot nog een opmerking over het vijfde hoofdstuk dat nog niet aan de orde is gekomen: **Kerk en Rijk Gods**: Een ander punt is het vaag spreken over het Rijk van God om niet over de Kerk te hoeven spreken. Kerk is begin, zaad, teken en instrument van het Rijk Gods, dat op het einde der tijden pas tot zijn volledige vervulling komt. De Kerk wordt niet “afgeschaft” op het einde der tijden, zij is niet slechts een “instrument” dat ergens toe moet dienen en dat je anders wel weg kunt werpen. In de Kerk is het Rijk Gods in de kiem aanwezig en dat Rijk Gods moeten we niet los maken van Kerk, noch zo over rijk Gods spreken dat we in feite de Kerk minimaliseren. Want de Kerk is

³ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Declaratio Dominus Jesus*, de Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica, 6 aug. 2000

universeel sacrament van het heil!

Mgr. Dr. J.W.M. Hendriks